

БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ВАГОМА СКЛАДОВА НЕДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ**CHARITABLE ACTIVITIES OF ENTREPRENEURSHIP AS AN IMPORTANT COMPONENT OF NON-GOVERNMENT SOCIAL SECURITY IN UKRAINE**

Гудзь А.О., к.ю.н.,

доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення

Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена доведенню високої ролі підприємництва у соціальному захисті населення в Україні.

Розкрита роль роботодавця у широкому значенні (розуміючи під ним увесь сектор виробництва) в соціальному забезпеченні не тільки своїх працівників за рахунок соціального страхування (обов'язкового та добровільного), що є свого роду традиційним заходом соціального забезпечення, а також і інших осіб – через благодійну діяльність, ведення соціально орієнтованого бізнесу. Доведено, що «роботодавець» сьогодні може виступати активним учасником зазначених заходів, крім цього – волонтерської діяльності, займатися меценатством та бути залученим до інших поширених напрямків недержавного соціального забезпечення.

На прикладі дослідження позитивної практики здійснення соціального підприємництва в окремих зарубіжних країнах продемонстровано необхідність розвивати цей напрямок недержавного соціального забезпечення в Україні.

Розкрито соціальне підприємництво в Україні в історичній ретроспективі. Висвітлені приклади участі у соціальній підтримці різних категорій населення відомих українських благодійників та меценатів.

Проаналізована діяльність функціонуючих сьогодні соціальних підприємств в Україні, доведена її соціально-забезпечувальна складова через реалізацію заходів із працевлаштування найменш конкурентних категорій населення, фінансування підтримки осіб, які зіштовхнулися із нетрадиційними соціальними ризиками, тощо.

Запропоновані шляхи вдосконалення чинного законодавства у досліджуваній сфері, адже до сьогодні окремого закону, в якому б закріплювались базові поняття, правові засади діяльності соціальних підприємств, їх організаційні форми тощо, досі не прийнято, що значно сповільнює розвиток перспективної в контексті соціального захисту населення та вирішення інших соціальних проблем сфери.

Доведена необхідність закріплення дефініції поняття «соціальне підприємництво», критеріїв визначення «соціальності бізнесу», що зумовлено відсутністю їх правової регламентації. Зроблено висновок, що, враховуючи правову природу досліджуваного явища, відповідні норми могли б до прийняття спеціального закону знайти закріплення у Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 5 липня 2012 року № 5073-VI.

Ключові слова: соціальний захист, недержавне соціальне забезпечення, роботодавець, соціальне підприємництво, благодійна діяльність.

The article is devoted to proving the not only its employees through social insurance (compulsory and voluntary), which is high role of entrepreneurship in the social protection of the population in Ukraine.

The role of the employer in a broad sense (meaning the entire production sector) in the social security of a kind of traditional measure of social security, but also of other persons through charitable activity, running a socially oriented business is showed. It has been proven that the "employer" today can act as an active participant in the mentioned activities, in addition - volunteering, can be engaged in patronage and be involved in other common areas of non-state social security.

The need to develop this direction of non-state social security in Ukraine is demonstrated on the example of a study of the positive practice of social entrepreneurship in some foreign countries.

Social entrepreneurship in Ukraine in historical retrospect are illustrated. Examples of participation in social support of various categories of the population of well-known Ukrainian philanthropists and patrons are highlighted.

The activity of social enterprises operating today in Ukraine is analyzed, its social security component is proven through the implementation of measures for employment of the least competitive categories of the population, financing of support for persons who have encountered non-traditional social risks, etc.

Ways of improving the current legislation in the researched area are proposed. It is caused by the absence of separate law, which would establish the basic concepts, legal foundations of the activity of social enterprises, their organizational forms, etc. It significantly slows down the development of promising in the context of social protection of the population and the solution of other social problems sphere.

The need to consolidate the definition of the concept of "social entrepreneurship" and the criteria for determining the "sociality of business" has been proven, which is due to the lack of their legal regulation. It was concluded that, taking into account the legal nature of the phenomenon under study, the relevant norms could be consolidated in the Law of Ukraine "On Charitable Activities and Charitable Organizations" dated July 5, 2012 No. 5073-VI before the adoption of a special law.

Key words: social protection, non-state social security, employer, social entrepreneurship, charitable activity.

Вступ. Сьогодні, за умов, коли державі не завжди вдається ефективно здійснювати підтримку тих осіб, які цього потребують через вразливе становище, перебування у складних життєвих обставинах, та груп ризику, неабияк на часі стає потреба пошуку альтернатив, за допомогою яких можливим стало би надання додаткового соціального забезпечення, особливо за наявності правового підґрунтя, яке це дозволяє.

Слід зазначити, що дослідження ролі роботодавця на рівні науки права соціального забезпечення переважно здійснюється в контексті його участі як страхувальника у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування. Проте, такий підхід видається нам не виправдано вузьким, адже, як слушно звертається увага в літературі: «здійснення соціального забезпечення коштом

роботодавця є тією, давно забутою на практиці та новою в сучасній теорії організаційно-правовою формою соціального захисту населення, яка в перспективі може набути нових ознак та активно розвиватися» [1, с. 194]. Справедливим буде зазначити, що роботодавець у цьому сенсі слід розглядати у найширшому розумінні, охоплюючи не лише роботодавців, які є суб'єктами соціального забезпечення для своїх працівників, а й не залишати без уваги той факт, що такі особи (фізичні особи-підприємці та підприємства) сьогодні можуть виступати активними учасниками благодійної та волонтерської діяльності, меценатства та інших поширених напрямків недержавного соціального забезпечення.

Крім цього, на тлі сучасних проблем, з якими зіштовхнулася Україна: масове зубожіння, зниження реальних

доходів населення, інфляція, загострення безробіття та багато інших соціальних негараздів, які виникли через військові дії, триваючу епідемію COVID-19, кризу в економіці, актуальним є виникнення та утвердження як явища соціального підприємництва, яке в літературі називають «новою парадигмою бізнесу».

Дослідження феномену соціального підприємництва в Україні та зарубіжного досвіду здійснення цієї діяльності переважно привертає увагу економістів, соціологів, політологів, у той час як під призвою його значення саме для покращення рівня життя населення, подолання складних життєвих обставин, боротьби із тими чи іншими соціальними ризиками тощо дане явище невинуватим розглянутим ніколи не було. Так, на рівні теорії права соціального забезпечення, в межах якої перебуває описана проблематика, на наше переконання, своє місце повинні зайняти наукові пошуки, присвячені соціальному підприємству, яке справедливо видається можливим вважати одним із інструментів або проявів благодійної діяльності, яка на сучасному етапі становлення сфери соціального захисту виступає провідним напрямком недержавного соціального забезпечення.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження підприємництва в контексті соціального захисту населення на рівні сучасної доктрини права соціального забезпечення здійснювалось переважно через призму ролі роботодавця у соціальному захисті працівників, наприклад, у роботах Р.М. Тимофіїва та С.М. Синчук. Проте роботодавець у найбільш широкому розумінні (включаючи підприємців-учасників благодійної діяльності) та соціальне підприємництво як явище допоки не становили науковий інтерес для вчених, що зумовлює потребу спеціального комплексного дослідження цих питань.

Метою статті є дослідження благодійної діяльності підприємництва як важливої складової сучасного недержавного соціального забезпечення в Україні.

Виклад основного матеріалу. Соціальне підприємництво видається можливим розглядати в багатьох значеннях – як механізм сприяння економічному розвитку та підтримки підприємництва, соціально орієнтований бізнес тощо, проте не останню цінність соціальне підприємництво несе для вирішення соціальних проблем, адже виступає своєрідним, у певній мірі нетрадиційним, але перспективним способом соціальної підтримки окремих груп населення. У цьому сенсі соціальне підприємництво справедливо називати одним із інноваційних інструментів соціального захисту.

Термін «соціальне підприємництво» ввійшов в лексичний обіг в Україні порівняно недавно після проведення серії тренінгів щодо започаткування соціальних підприємств громадськими об'єднаннями за ініціативою експертів з США, що мало місце в 2004 році [2, с. 242], проте сьогодні він вже глибоко укорінився та став звичною категорією.

Соціальне підприємництво нерідко ототожнюється із неприбутковою діяльністю або із будь-якою діяльністю, яка приносить користь суспільству. Від звичної благодійної діяльності воно якісно відрізняється тим, що має усталені бізнес-моделі, покликані ефективно вирішувати існуючі суспільні проблеми [2, с. 240]. Так, соціальне підприємництво сприяє вирішенню проблеми безробіття, шляхом створення нових робочих місць, забезпечення можливості для професійної реабілітації та соціальної адаптації; підвищення рівня та якості життя населення із одночасною підтримкою соціально-вразливих його категорій тощо. Також воно спрямоване, зокрема, й на глобальні цілі – покращення екології, боротьбу із бідністю тощо [2, с. 241]. В цілому досить влучно окреслені цілі в спеціальній літературі позначаються терміном «стратегічна філантропія», авторства К. Смаглій [3].

Дослідниками соціального підприємництва умовно виділяються групи соціально-незахищених верств насе-

лення, на підтримку яких частіше за все воно направлене: 1) люди, які не можуть конкурувати на ринку праці через певні фізичні та психологічні проблеми (особи з інвалідністю, з психічними розладами); 2) люди, які не можуть працевлаштуватись (безробітні з утриманнями, безробітні особи похилого віку, тривалі безробітні); 3) люди, не здатні себе реалізувати через соціальні чинники (представники ромської етнічної меншини, ув'язнені або особи, звільнені з місць позбавлення волі, особи з наркотичною, алкогольною іншою залежністю, бездомні та безпритульні особи; жертви торгівлі людьми, біженці, вихованці дитячих будинків) [15, с. 27]. І хоча такий поділ, на нашу думку, видається дещо спірним та неоднозначним, цінність його в контексті цього дослідження у досить детальній демонстрації кола соціального незахищених верств населення, додатковий соціальний захист яких (наприклад, за допомогою надання їм пільг у працевлаштуванні, реабілітаційних та реінтеграційних соціальних послуг тощо), з-поміж іншого, здійснюється в межах соціального підприємництва.

На сьогодні в світовій практиці поки не виокремлено критеріїв віднесення бізнесу до категорії «соціальний». У США, наприклад, достатньо того, щоб за допомогою товару чи послуги, що виробляється чи надається, вирішувалась певна соціальна проблема. Проте, видається, такий підхід дуже широкий, адже в загальному розумінні усе перераховане в певному сенсі здійснюється для задоволення якоїсь потреби споживача, тобто є корисним для представника соціуму. Своєю чергою, в Європі соціальними можуть називатись лише ті виробники, які віддають частину прибутку на соціальні проекти або працевлаштовують найменш конкурентних осіб [4, с. 79], наприклад, осіб з інвалідністю або членів їх сімей, пенсіонерів, осіб, звільнених із місць позбавлення волі [5, с. 6] та інших.

Європейською комісією виділяються основні вектори, в яких працюють соціальні підприємства: робоча інтеграція; надання особистих соціальних послуг у сфері медичної допомоги, професійного навчання, догляду за дітьми, послуг для людей похилого віку; допомога малозабезпеченим; місцевий розвиток територій, що знаходяться в неблагополучних районах; інше (що включає переробку сільськогосподарської продукції, захист навколишнього природного середовища, науку, дослідження та інновації, спорт, мистецтво та культуру, збереження історичної спадщини, захист прав споживачів) [6].

У Великобританії соціальне підприємництво залучене до багатьох секторів економіки – сфери транспорту, будівництва, торгівлі, громадського харчування, переробки відходів та навіть до театральної. Дві третіх від загального числа таких підприємств допомагають людям з уразливих верств, майже половина – сприяють у працевлаштуванні [7].

Соціальні підприємства Німеччини здійснюють підтримку мігрантів, біженців, безробітної молоді, осіб з обмеженими фізичними можливостями. Заслуговує на увагу діяльність організації Social Impact, якою вже понад двадцять років надаються консультації та інша допомога соціальним підприємствам через спеціально створену інкубаційну програму Social Impact labs, що слугує своєрідною платформою для соціальних підприємців та фрілансерів [8].

У Литві, Словаччині та Фінляндії підтримка, яку надають соціальні підприємства, обмежується виключно трудовою інтеграцією незахищених категорій населення.

На нашу думку, популяризація соціального підприємництва в Україні може здійснюється зокрема за допомогою поширення позитивного досвіду країн Європи, у багатьох із яких на сьогодні прийняті спеціальні закони, норми яких присвячені регулюванню окресленої сфери. Серед яких, наприклад, Закон про соціальні кооперативи (Італія, 1991 р.), Закон «Про соціальну економіку та соці-

альні підприємства» (Греція, 2011 р.), Закон про соціальні кооперативи (Польща, 2006 р.), The Public Services (Social Value) Act (Закон про державні послуги (соціальні цінності) (Великобританія, 2012 р).

Вочевидь, соціальне підприємництво сьогодні глибоко укорінилося в практиці багатьох державах світу. Досліджуване явище поступово набуває розвитку і в Україні. Головною його ознакою слугує діяльність на суспільно корисній ниві, де за основу покладений гуманістичний вектор його розвитку, який уособлюється в філантропічних ідеях, доброчинності, підтримці тих, хто її потребує, за рахунок «благодійного соціального маркетингу» – тобто виділення частини прибутку на цілі благодійності та «корпоративної філантропії», якою називають спрямування ресурсів бізнесу на цілі надання допомоги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах. Різновидами благодійності, формами її існування виступають також меценатство та спонсорство [9, с. 17].

Варто зазначити, що участь українських підприємців у благодійництві та меценатстві – практика, яка має глибокі історичні коріння. Такі заходи з одного боку були традиційними формами залучення підприємців у життя суспільства, з іншого – виступали ефективним інструментом підняття їх соціального статусу, адже вважались справою престижною. Здебільшого така благодійна діяльність виражалась у пожертвуваннях на: підтримку церкви, розвиток освіти, культури, турботу про сиріт, хворих, бездомних та інших. Опрацювання наукової літератури, архівів та періодики дозволяє говорити також про відкриття підприємцями об'єднань для збору коштів, започаткування стипендіальних фондів для найбільш убогих, гімназистів, студентів, що стало поширеним явищем у другій половині XIX – на початку XX століття. Нерідко фокус уваги підприємців-благодійників був спрямований на допомогу представників лише своєї національності або віросповідання. Так, благодійність почала набувати нових рис: включати не лише матеріальну підтримку маргінальних верств, а сприяння повноцінному становленню окремих категорій суспільства, які потребують або заслуговують особливої уваги. Почали зароджуватись нові вектори благодійної діяльності – супровід колишніх ув'язнених, боротьба з пияцтвом, підтримка талановитої молоді та багато інших [10, с. 189].

Витоки соціального підприємництва сягають далекого минулого. Яскравими його прикладами виступають заможні українські промисловці кінця XIX століття, які вели досить активну благодійну діяльність. Наприклад, В. Симиренко фінансувалися відомі тогочасні видання «Киевская старина», «Україна», «Рада» «Літературно-науковий вісник»; матеріально підтримувалося наукове товариство ім. Т. Шевченка [11, с. 286]. Братами Терещенко у 1879 р. була заснована лікарня св. Єфросинії в Глухові, пізніше у 1894 році в Києві за підтримки цієї родини – лікарня для чорноробів, згодом почали з'являтися інші доброчинні заклади на Подолі: нічліжний притулок, будинок безплатних квартир для бідних удів із дітьми й одиноких літніх жінок, пологовий притулок тощо, які в подальшому утримувались коштом відомої родини [12, с. 10].

Проїшовши тривалий історичний розвиток та зазнавши численних трансформацій, сьогодні підтримка за рахунок підприємництва, на нашу думку, може розцінюватись як важливий напрямок (вид) недержавного соціального забезпечення, яке наразі виступає повноцінним елементом в системі соціального захисту населення України.

Подібні твердження не є популярними у спеціальній фаховій літературі, проте, найбільш слушними нам видаються висновки Р.М. Тимофіїва, представлені у дисертації, присвяченій ролі роботодавця у соціальному захисті працівників, який вважає, що таке соціальне забезпечення, може здійснюватися у напрямках, що впливають

із: 1) законодавчих обов'язків роботодавця щодо соціального забезпечення; 2) можливості залучення роботодавця у недержавне соціальне страхування; 3) участі роботодавця у недержавних нестрахових заходах соціального захисту [13, с. 10–12]. Саме третій зазначений у переліку елемент, на наше переконання – найбільш багатогранний та охоплює благодійну діяльність сучасного підприємництва у широкому діапазоні його проявів: починаючи від фінансування підтримки окремих осіб (або їх груп), продовжуючи волонтерством, філантропією, меценатством та багатьма іншими.

Досить вдало у своїх роботах представниця львівської школи трудового права та права соціального забезпечення С.М. Синчук зазначає, що «здійснення соціального забезпечення коштом роботодавця є тією, давно забутою на практиці та новою в сучасній теорії організаційно-правовою формою соціального захисту населення, яка в перспективі може набути нових ознак та активно розвиватися» [14, с. 194]. На нашу думку, вкладаючи широкий зміст у поняття «роботодавець» (розуміючи під ним увесь сектор виробництва), дана теза цілком виправдано демонструє високу роль участі власників засобів виробництва у соціальному забезпеченні не тільки своїх працівників за рахунок соціального страхування (обов'язкового та добровільного), що є свого роду традиційним заходом соціального забезпечення, а також і інших осіб – через благодійну діяльність, ведення соціально орієнтованого бізнесу, адже дійсно «роботодавець» сьогодні може виступати активним учасником зазначених заходів, крім цього – волонтерської діяльності, займатися меценатством та бути залученим до інших поширених напрямків недержавного соціального забезпечення.

Проте, слід зазначити, що по суті підприємництво може виступати учасником благодійної діяльності через два формати: 1) виступаючи джерелом фінансування підтримки тих чи інших категорій населення; 2) через організацію підприємництва, яке носить окрас соціального (нами вживається в певній мірі літературне, не юридичне, словосполучення для позначення даного явища, в силу відсутності допоки як на рівні теорії, так і в законодавстві чітких критеріїв для можливості віднесення підприємництва до категорії соціального).

Заслугує на увагу класифікація суб'єктів доброчинності, запропонована І.В. Лантух, серед яких, як стане очевидно – найбільше коло формується саме учасниками-представниками бізнесу. Так, до благодійників можна віднести таких суб'єктів, як: 1) підприємці та організації, окремі фізичні особи, які безкорисливо надають допомогу за для зміцнення свого іміджу та репутації; 2) філантропи, які відрізняються від попередньої групи тим, що керуються альтруїстичними міркуваннями, релігійні переконаннями; 3) меценати – заможні люди, безкорисливе сприяння яких сфокусоване на творчості, науці та спорті, через допомогу: науковцям, художникам, спортсменам, акторам, письменникам; 4) піклувальники – особи, які займаються регулярною організаційною, матеріальною підтримкою на добровільній, безкоштовній і довготривалій основі; 5) державні організації та держава, яких благодійниками видається можливим назвати лише в якості опосередкованих суб'єктів [9, с. 17]. Слід додати, що окреме місце серед таких осіб також посідають волонтери або добровольці – тобто особи, які займаються благодійною діяльністю у формі безкоштовної праці в інтересах різного роду некомерційних організацій.

У світлі обраної теми дослідження не можна не зазначити також про концепцію «соціально-економічної відповідальності підприємництва» (у деяких джерелах – «корпоративна соціальна відповідальність») одними із основних інструментів якої з-поміж інших і є власна активна благодійна діяльність; проведення доброчинних акцій, спрямованих на покращення життєвої ситуації певної особи чи

групи; спонсорські проекти у таких сферах, як культура, наука, спорт; меценатство – надання можливості розвиватися тому члену суспільства, який бажає це суспільство поліпшувати. Одним важливим елементом соціально-економічної відповідальності підприємництва виступає надання грошових грантів у вигляді адресної грошової допомоги на підтримку талантів, проведення досліджень тощо [16, с. 83].

Справедливо зазначити, що соціальне підприємництво сьогодні стало новим трендом розвитку української економіки, поштовхом для появи та розвитку якого слугувала не завжди спроможність держави ефективно діяти на теренах розв'язання соціальних проблем, виступати в боротьбі та подоланні соціальних ризиків, як результат – відбулась активізація недержавного сектору у вигляді заснування некомерційних організацій, волонтерських, благодійних об'єднань, появи небайдужих власників українського бізнесу, які розпочинали своє виробництво із, передусім, соціальною метою. Прикладами таких є: «Veterano Coffe», «Pan Chocolatier», Навчальний центр іноземних мов «COOL English» та багато інших [17]. До речі, велика кількість подібних підприємств та організацій сьогодні засновується внутрішньо переміщеними особами із тимчасово окупованих територій або іншими постраждалими від військових дій в Україні.

Сьогодні, враховуючи тенденцію до поступового зростання кола соціальних підприємств, можна припустити, що воно лише розширюватиметься та утворюватиметься як важливий напрямок недержавного соціального забезпечення, в рамках якого окрім досягнення більш абстрактних соціальних цілей (подолання бідності, вирішення екологічних проблем тощо) та надання непрямих соціальних послуг (орієнтованих в цілому на ту чи іншу вразливу соціальну групу), надається підтримка конкретним особам, які перебувають у складній життєвій ситуації (шляхом сприяння в їх працевлаштуванні, забезпеченні можливостей для їх професійної реабілітації, надання індивідуально грошової допомоги тощо).

Так, приміром, пекарня «Горіховий дім» (м. Львів), керуючись гаслом «Долаємо бідність, використовуючи інструменти соціального бізнесу», 40% від прибутку скеровує на соціальні проекти, якими опікується створений підприємством Фонд із однойменною назвою, серед яких – утримання Центру інтегральної опіки для жінок, які перебувають у кризових ситуаціях. Підприємство «Маленьким кроками» (м. Чернівці) виготовляє солодощі, кошти від продажу яких перераховуються на підтримку дітей з ДЦП. Компанія «Здравіє» (м. Івано-Франківськ), яка спеціалізується на лікувальному масажі, працевлаштовує осіб із вадами зору. Коло наведених прикладів можна розширювати і багатьма іншими.

Висновки. В цілому, важлива роль сучасного українського приватного підприємництва у благодійній діяльності як частини недержавного соціального забезпечення

сьогодні є очевидною, проте, говорити про максимальне її піднесення та зацікавленість підприємців в участі у ній поки зарано.

Одними із причин гальмування розвитку соціального підприємництва в Україні, наряду із багатьма іншими, є низька підтримка з боку держави та відсутність необхідної законодавчої бази.

Варто зазначити, що свого часу окремі проекти спеціального закону у досліджуваній сфері, все ж, були подані (останні: проекти законів «Про соціальні підприємства» № 10610 від 14.06.2012 р., № 2508 від 11.03.2013 р. та № 2710 від 23.04.2015 р.). Проте до сьогодні окремого закону, в якому б закріплювались базові поняття, правові засади діяльності соціальних підприємств, їх організаційні форми тощо, досі не прийнято, що видається, з-поміж іншого, сповільнює розвиток перспективної в контексті соціального захисту населення та вирішення інших соціальних проблем сфери, а тому потребує вдосконалення в найближчому майбутньому.

По суті існує необхідність легалізувати цю сферу, адже на сьогодні немає законодавчої дефініції даного поняття, існують суперечливі критерії для визначення «соціальності бізнесу», що зумовлено, знову ж таки, відсутністю їх правової регламентації. На нашу думку, враховуючи правову природу досліджуваного явища, відповідні норми могли б до прийняття спеціального закону знайти закріплення у Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 5 липня 2012 року № 5073-VI.

Крім цього, покращенню ситуації може сприяти орієнтир на зарубіжний досвід щодо запровадження для таких учасників благодійної діяльності податкових пільг (США, 10% прибутку фірм звільняється від податку у разі відрахування їх на добродійність, а для фізичних осіб – до 50%; у Німеччині юридичні та фізичні особи звільнюються від податків у розмірі 10% прибутку).

Умови сьогодення: військові дії, проблеми внутрішньо переміщених осіб, масове зубожіння населення через нестабільні політико-економічні умови, в яких наразі перебуває Україна, зумовлюють потребу активного розвитку соціального підприємництва, за допомогою якого можливими стануть програми соціального інвестування (як наприклад, існуюча Western NIS Enterprise Fund, якою передбачається доступне кредитування), поступового вирішення зазвичай проблема безробіття серед населення та багато іншого. Розвиток та популяризація досліджуваного явища в цілому нестиме позитивний ефект для суспільної культури, сприятиме укоріненню цінностей в свідомості людей щодо необхідності підтримувати тих, хто перебуває у більш скрутному становищі, та виховуватиме розуміння, що високі цілі досягаються шляхом незначних кроків кожного, що завжди перебувало в основі феномену соціального забезпечення як такого та продовжує бути актуальним і тепер.

ЛІТЕРАТУРА

1. Синчук С.М. До питання про недержавне соціальне забезпечення за рахунок роботодавця. *Університетські наукові записки*. 2011. № 2. С. 194–198.
2. Завадських Г.М., Тебенко В.М. Соціальне підприємництво як інноваційний вектор розвитку економіки України. *The I International Science Conference on Multidisciplinary Research*. January 19–21, 2021. Berlin, Germany. P. 229–235.
3. Смаглій К. Зміни творить кожен із нас: соціальне підприємництво та стратегічна філантропія. 2014. 16 с. URL: <http://publish-ukma.kiev.ua/ua/katalog/arhiv/218-zmini-tvorit-kozhen-iz.html>
4. Косович Б.І. Соціальне підприємництво в Україні: актуальні питання становлення. *Економіка та держава*. 2020. № 3. С. 77–81.
5. Сіренко Н.М., Лункіна Т.І. Соціальне підприємництво в Україні: основні аспекти. *Сталий розвиток економіки*. № 1. 2016. С. 5–10.
6. European Commission. Growth. Sectors of the Social economy in the EU: Social enterprises. URL: https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterp-rises_en
7. Mark Richardson. Соціальне підприємство: Уроки, вивчені у Великобританії. *Доповідь на II Всеукраїнському форумі соціальних підприємств*. Київ, 16.11.2016. URL: <http://www.pgrf.com/forum/>
8. European Commission. Growth. Sectors of the Social economy in the EU: Social enterprises. URL: https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises_en
9. Лантух І.В. Добродійність і добродійний соціальний маркетинг українського підприємництва. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2010. № 5 (44). С. 15–22.

10. Романюк Н.Й. Благодійництво і меценатство як засіб підвищення соціального статусу підприємців Південно – Західного краю Російської імперії (друга половина XIX – початок XX ст.) *Вісник аграрної історії*. 2013. Вип. 6-7. С. 189–198.
11. Солодовник В. Магнати краси і добра (знамениті підприємці)/ Валентин Солодовник: Герої та знаменитості в українській культурі/ за ред. О. Гриценко. К.: УЦКД, 1999. С. 285–310.
12. Донік О.М. Добродійна та культурно-освітня діяльність родини Терещенків в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук № 07.00.01/ О.М. Донік. К.: КНУ ім. Т.Г. Шевченка, 2001. 18 с.
13. Тимофій Р.М. Роботодавець як суб'єкт соціального захисту працівників: автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.05 «трудове право; право соціального забезпечення»; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2019. 20 с.
14. Синчук С.М. До питання про недержавне соціальне забезпечення за рахунок роботодавця. *Університетські наукові записки*. 2011. № 2. С. 194–198.
15. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін: посібник/ Свинчук А., Корнецький А., Гончарова М., Назарук В., Гусак Н., Туманова А. К: ТОВ Підприємство «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. 188 с.
16. Соціальна відповідальність: навч. посіб./ А.М. Колот, О.А. Грішнова, О.О. Герасименко та ін. К.: КНЕУ, 2015. 519 с.
17. Каталог соціальних підприємств України. URL: <http://socialbusiness.in.ua/enterprises/>